

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філологічних наук, доцента,

доцента кафедри української мови і літератури

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Тетяни Валентинівни ШВЕЦЬ

на дисертацію Марії Павлівни ГНІЗДИЦЬКОЇ

«Есеїзована історія української літератури Юрія Косача «На варті нації»

в контексті національного дискурсу вісниківства»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Питання про призначення мистецтва слова і місію митця-письменника у житті нації звучало злободенно й актуально в усі часи. Особливу зацікавленість викликає процес пропущення художніх творів, постатей письменників, культурних і державних діячів, історичних подій через авторське індивідуально-особистісне сприйняття письменника, чие ім'я, за словами Романа Федоріва, може зробити честь будь-якій літературі. Мова йде про Юрія Косача – українського поета, прозаїка, драматурга, редактора, публіциста. Активна громадська і літературна діяльність небіжа Лесі Українки та онука Олени Пчілки припадає ще на студентські роки, коли у 1928 році він стає секретарем студентської організації «Партія українських державних націоналістів», членом культурно-освітнього товариства «Основа» та ініціює створення осередку «Просвіти» в Колодяжному. Вже тоді юнака захоплюють націоналістичні ідеї, що призводить до його активної співпраці з журналом «Літературно-науковий вісник» та його редактором Д.Донцовим.

Літературно-критична спадщина Юрія Косача, яка складається з понад 200 праць, досі ґрунтовно не розглянута дослідниками. Саме тому **актуальність та наукова новизна дисертаційного дослідження не**

викликає жодних сумнівів і зумовлена поглибленою увагою до наукової рецепції есеїстики письменника, зокрема до жанрової природи та націософських проблем, піднятих й осмислених Юрієм Косачем на сторінках есеїзованої історії української літератури «На варті нації».

Спираючись на твердження А. Соломеїна про парадоксальність есеїстики, коли сфера універсального потрапляє в площину унікального, індивідуального, неупорядкованого, дисертантка вважає, що цей твір може належати як до історії української літератури, так і до культурології, історії державотворення, етнопсихології, оскільки письменник піднімає, інтерпретує, намагається синтезувати чималу кількість світоглядних, філософських, історико-літературних проблем, переводячи їх в індивідуальноособистісну площину, робить їх приватною пропозицією (стор.29). Таким чином, означена проблема може бути актуальною як для літературознавців, так і для культурологів, істориків, психологів, філософів.

Дисертантці так і не вдалося відшукати жодного відгуку сучасників Юрія Косача на цю непересічну працю. На відміну від подібних есеїв Д. Донцова, Ю. Липи, Є. Маланюка, О. Ольжича, критика по обидва боки збручанського кордону «На варті нації» зустріла повною мовчанкою (стор. 39). Слушно у зв'язку із цим М.П.Гніздицька називає імена вітчизняних науковців, які згадують у своїх працях постать Юрія Косача (С.Навличко, Г.Грабовича, Я.Поліщука, М.Ільницького та ін.), присвятили більше уваги саме Косачу-критику, зокрема Р. Радішевського, який є автором передмови до першого й єдиного видання в Україні есеїзованої історії української літератури «На варті нації», досліджували історичну прозу письменника (С.Романова), поцінювали творчість Юрія Косача та збагатили українське літературознавство науковими студіями (Ю.Коваліва, М.Стеха).

Дисертація базується на вагомій **теоретичній основі**, яку складають ґрунтовні праці вітчизняних науковців з проблем теорії та історії української літератури, літературної критики, філософії, психології, культурології. Окрему увагу, з огляду на об'єкт дослідження, звернено на ідеологічно-

літератури» (номер державної реєстрації 0118U003136); науково коректно сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; конкретизовано теоретико-методологічну основу, теоретичне і практичне значення виконаного дослідження; надано вичерпну інформацію про апробацію результатів дисертації, публікації за досліджуваною проблематикою, структуру наукової студії.

У першому розділі **УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ЕСЕЇСТИКА 20-30-Х РОКІВ ХХ СТ.: ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ** авторка зупиняється на ключових теоретичних питаннях, важливих для реалізації поставленої мети дисертації. Зокрема у **підрозділі 1.1. Теоретико-методологічні аспекти літературної есеїстики** визначаються та охарактеризовані жанротвірні ознаки есею, що складають той жанровий код, у підпорядкуванні якого знаходяться всі інші ознаки: 1) широку тематичну орієнтацію; 2) індивідуально-особистісний первень; 3) діалогічність; 4) синтетичність, інтегральний і межовий характер; 5) довільну композицію, фрагментарність, «нелінійність думки», орієнтацію на пошуки як на рівні змісту, так і форми (стор. 28-29).

У **підрозділі 1.2. Актуалізація жанру есею в умовах «межової ситуації»** окреслено визначні фактори утвердження форми есе в українській літературній традиції, серед яких вирішальним, на думку дисертантки, стає так звана межова ситуація, в якій опинилася Україна після поразки національно-визвольних змагань. Слушним є подання декількох трактувань терміна «межовий характер», «межова ситуація» для окреслення жанрових характеристик есею.

У **підрозділі 1.3. Вісниківська есеїстика в літературному процесі доби міжвоєнтя** дисертантка слідом за значною частиною українських вчених пов'язує саме з Д. Донцовим і когортою мислителів-однодумців «Літературно-наукового вісника» розквіт есеїзму (стор. 53) в Україні, оскільки жанр есею як синтетична форма свідомості, що могла вільно поєднувати ідеологію, науку, публіцистику, естетику і як найбільш адекватна

часові форма вираження посіла одне з найпочесніших місць на сторінках відновленого журналу (стор. 58).

Наступні розділи дисертації побудовано у відповідності з дослідницькою концепцією Гніздецької Марії Павлівни, згідно з якою есеїзована історія української літератури Юрія Косача «На варті нації» представлена у літературному процесі доби та у вісниківському контексті. Ґрунтовному аналізу саме цих положень присвячено подальші два розділи.

Зокрема, у другому розділі **ЕСЕЇЗОВАНА ІСТОРІЯ УКАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЮРІЯ КОСАЧА «НА ВАРТІ НАЦІЇ» У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ДОБИ**, який складається з трьох підрозділів окреслено жанрові пріоритети літературно-критичної діяльності Юрія Косача протягом трьох періодів творчості та вплив на неї ідей Д.Донцова, чию бойову літературну есеїстику письменник сприйняв як безпосередню творчу настанову. Крім того дисертантка аналізує структурно-композиційну специфіку праці «На варті нації» та її стильові домінанти.

Розділ третій просвячено проблемно-концептуальній специфіці праці Юрія Косача «На варті нації».

У підрозділі 3.1. **Призначення літератури і місія письменника** Марія Палівна Гніздецька акцентує на тих завданнях, які ставить Юрій Косач перед собою як перед письменником, й відтак робить висновок, що він синтезує усі надбання української думки навколо одного питання: слово на варті нації, на варті своєї держави, на варті української незалежності. (стор. 124).

У підрозділі 3.2. **Історичні метаморфози української державності та суверенітету** дисертантка слідом за Ю. Косачем досліджує психологічні комплекси українства та шляхи державотворення, проводячи думку про взаємообумовленість та взаємозалежність цих процесів. Разом із тим, Гніздецька Марія Павлівна зазначає, що розглядаючи літературу як вартового нації, Ю. Косач апелює до її функціональних особливостей як до третього, вирішального, чинника, що здатен кардинально впливати на два попередні (стор. 158). Саме література, за Косачем, очолювала духовне

повстання нації, постійно відроджувала ідею української державності (стор.151).

Підрозділ 3.3. Естетика провіденціалізму та месіанізму присвячено ідеї національного месіанізму, оскільки, на думку автора дисертації в есеї Юрія Косача «На варті нації» важливу роль відведено осмисленню місця України у світі та її місії в історії української суспільно-філософської думки, починаючи із давньоруських часів до початку ХХ століття (стор 158). Слушною є думка Гніздецької Марії Павлівни щодо трьох взаємопов'язаних складових ідеї національного месіанізму у Юрія Косача: духовна, національно-державна та політична місія України в світі (стор. 170).

У підрозділі 3.4. дослідниця аналізує есеї «На варті нації» під кутом зору ідеї питомої європейськості України, оскільки Європа для Ю. Косача – це не географічне, геополітичне чи цивілізаційне поняття. Це насамперед духовна єдність (с.179). Розмову про Україну в контексті Європи Марія Павлівна Гніздецька починає з Київської Русі, епохи Середньовіччя продовжуючи аналіз на інші історичні періоди: Литовсько-Українська держава, діяльність Петра Могили, Богдана Хмельницького та ін. Варто звернути увагу на намагання автора не лише визначити ті особливості, що засвідчують європейський шлях розвитку як української держави, так і українського письменства, а й вказати на унікальні риси, на власну систему цінностей.

Усе вищезазначене в сукупності дало змогу дисертантці повною мірою репрезентувати есеїзовану історію української літератури Юрія Косача в контексті національного дискурсу вісниківства.

Висновки до розділів і загальні висновки постають логічно умотивованими, сконцентровано відтворюють сутність дисертації та відповідають поставленим завданням.

Віддаючи належне ґрунтовності дослідження і погоджуючись в цілому із загальною науковою концепцією Марії Павлівни Гніздецької, дозволимо собі поставити кілька питань та висловити певні **зауваження до дисертації**:

1. У формулюванні об'єкта дослідження зазначено, що до уваги взято літературно-критичні, культурологічні та публіцистичні есеї Д. Донцова, Є. Маланюка, Ю. Липи, О. Ольжича. Проте у списку літератури зазначених творів О.Ольжича ми не знайшли. Авторка подає лише збірку поезій «Незаномому воякові» (Ольжич О. Незнаному Воякові. Київ, 1994. 432с.)

2. У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичний аналіз есеїстики Д. Донцова, Є. Маланюка, Ю. Липи, О. Ольжича і есеїстики Ю. Косача 30-х років ХХ ст., що дозволяє автору говорити про тісну взаємодію естетичних концептів останнього з вісниківськими. Чим зумовлений вибір саме цих постатей для порівняльного аналізу? Хотілося б почути думку Марії Павлівни, чим відрізняється, наприклад, есеїстика Леоніда Мосендза, зокрема його праці «Штайн. Ідея й характер» (1935) та «Відплата» (1939), від есеїстики Дмитра Донцова та вищезгаданих вісниківців.

3. Наскрізною є думка дисертантки про те, що есеїстика Ю. Косача 1930-х років концептуально передає усі основні філософські й історіософські принципи та положення Д. Донцова і «вісниківців», тобто основні положення ірраціоналізму-волонтаризму. Цитую: «...як і інші ідеї Д. Донцова, оскільки вплив їх на Ю. Косача 30-х рр. був майже тотальним. Великою мірою уся есеїстика Ю. Косача постала із статей і трактатів Д. Донцова» (стор.187). У чому тоді полягає унікальність і новизна твору Юрія Косача?

4. Хотілося б конкретизувати деякі поняття, які зустрічаються у дисертації, зокрема *есеїстична образність, вісниківський культурно-ідеологічний код.*

Висловлені зауваження та побажання не применшують наукової ваги дослідження, яке можна вважати актуальним та самостійним, і можуть стати предметом фахової дискусії під час захисту.

Наукові положення, винесені на захист, є належним чином обґрунтованими і достовірними, розширюють та доповнюють уявлення про українську літературну есеїстку 20-30-х років ХХ ст.

Основні положення й результати дослідження висвітлено у 9 наукових публікаціях, 6 з яких надруковано у наукових фахових виданнях України, 1 – в закордонному виданні, 2 є матеріалами науково-практичних конференцій.

Оформлення дисертації та автореферату загалом відповідає чинним вимогам до наукових робіт цього виду. Зустрічаються поодинокі стилістичні й технічні огріхи (деякі слова та словосполучення виділені червоним кольором стор. 86, 132, 141, 153). Варто також було б уніфікувати написання імен та прізвищ, які згадуються у роботі (Ю.Косач, Юрій Косач, Косач; Дмитро Донцов, Д.Донцов, Донцов та ін.; знаків тире/дефіс). Текст дисертації та автореферату вибудовано чітко та логічно. Автореферат повністю відображає основні положення дисертації, містить усі необхідні відомості про виконану роботу.

Загальний висновок. Вважаю, що Гніздецька Марія Павлівна є автором оригінального і самостійного літературознавчого дослідження «Есеїзована історія української літератури Юрія Косача «На варті нації» в контексті національного дискурсу вісниківства», виконаного згідно вимог пп. 9, 11, та 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.06.2013 р. (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р.; № 1159 від 30.12.2015 р.; № 567 від 27.07.2016 р.), яке заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Т.В.Швець

Підпис Швець засвідчую

Начальник ВК В. М. Барановська